МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту
“_____” _____ 2026 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ **Соколюк С.Ю.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Виконала – студентка 4 курсу, групи 42-з-сз/а
освітньої програми «Соціальне забезпечення»
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
БУРЯЧЕНКО Олена Володимирівна

Науковий керівник – доктор філософії, доцент
БЛЕНДА Наталія Олександрівна

Умань – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і підприємництва
Кафедра ___ підприємництва та бізнес-технологій_____
Освітня програма __Соціальне забезпечення_____
Спеціальність __232 «Соціальне забезпечення» _____
(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)
"_____" _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студентці ___Буряченко Олені Володимирівні_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні
_____
керівник роботи _Бленда_Наталія Олександрівна, доктор філософії, доцент_
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від "___"_____20__ року №_____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи __законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; матеріали Пенсійного фонду України; аналітичні ___дослідження_____
_____

4. Перелік питань, які потрібно розробити
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ_____
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ_____
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ_____
_____

5. Перелік графічного матеріалу
_____5 рисунків та 8 таблиць_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	15.09.2025	
2.	Одержання індивідуального завдання	15.09.2025	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	17.09.2025	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	17.09.2025- 30.12.2025	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	15.11.2025	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	лютий 2026 березень 2026 квітень 2026 травень 2026	
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	11.05.2026	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	28.05.2026	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	08.06.2026	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	09.06.2026	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	10.06.2026	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	12.06.2026	
13.	Одержання рецензії	12.06.2026	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	19.06.2026	

Студент _____ Буряченко О.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Бленда Н. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ
на кваліфікаційну роботу бакалавра «Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні»

студентки факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій
Уманського національного університету
БУРЯЧЕНКО Олени Володимирівни

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних, організаційно-економічних та практичних аспектів розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

У роботі розкрито сутність недержавного пенсійного забезпечення як важливого елемента багаторівневої пенсійної системи держави, досліджено його роль у забезпеченні соціального захисту населення та підвищенні рівня пенсійного забезпечення громадян. Проаналізовано нормативно-правові засади функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, а також узагальнено міжнародний досвід організації пенсійних накопичувальних систем.

Особливу увагу приділено аналізу сучасного стану розвитку недержавних пенсійних фондів, оцінці основних показників їх діяльності, динаміці кількості учасників, обсягів пенсійних внесків та пенсійних активів. Визначено основні проблеми функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення, серед яких недостатній рівень фінансової грамотності населення, низька довіра до фінансових установ, обмежена участь роботодавців у пенсійних програмах та недостатній розвиток фондового ринку.

За результатами дослідження обґрунтовано напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, що передбачають удосконалення державного регулювання, підвищення надійності та прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів, розширення стимулів для участі населення та роботодавців у пенсійних накопичувальних програмах, а також використання сучасних цифрових технологій у сфері пенсійного забезпечення.

Анотація

У роботі досліджено теоретичні засади, сучасний стан та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, обґрунтовано його значення для підвищення рівня соціального захисту населення та формування додаткових джерел пенсійних доходів. Встановлено, що державне пенсійне забезпечення не здатне повною мірою гарантувати фінансову безпеку громадян у старості, що обумовлює необхідність активного розвитку недержавних пенсійних фондів і накопичувальних механізмів пенсійного забезпечення.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, пенсійна система, недержавний пенсійний фонд, соціальний захист, пенсійна реформа, багаторівнева система, пенсійні активи.

The summary

The paper examines the theoretical foundations, current state and prospects for the development of non-state pension provision in Ukraine, substantiates its importance for increasing the level of social protection of the population and forming additional sources of pension income. It is established that state pension provision is not able to fully guarantee the financial security of citizens in old age, which necessitates the active development of non-state pension funds and accumulative mechanisms of pension provision.

Keywords: non-state pension provision, pension system, non-state pension fund, social protection, pension reform, multi-tier system, pension assets.

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 9

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ 18

2.1. Оцінка пенсійного забезпечення в Україні 18

2.2. Діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні 24

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ 31

ВИСНОВКИ 37

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 39

ВСТУП

В умовах демографічного старіння населення, зростання навантаження на солідарну пенсійну систему та необхідності забезпечення належного рівня соціального захисту громадян особливої актуальності набуває розвиток недержавного пенсійного забезпечення. Сучасна пенсійна система України перебуває в стані трансформації та потребує формування ефективних механізмів довгострокового пенсійного накопичення, які б сприяли підвищенню рівня матеріального забезпечення населення після завершення трудової діяльності. Саме тому недержавне пенсійне забезпечення розглядається як важлива складова багаторівневої пенсійної системи та один із перспективних напрямів реформування соціальної сфери.

Особливого значення розвиток недержавного пенсійного забезпечення набуває в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. Скорочення чисельності економічно активного населення, міграційні процеси, зниження народжуваності та збільшення кількості осіб пенсійного віку посилюють фінансовий тиск на солідарну систему пенсійного забезпечення. За таких умов недержавні пенсійні фонди можуть стати важливим джерелом формування додаткових пенсійних виплат та інвестиційних ресурсів для національної економіки.

Проблемам функціонування та розвитку недержавного пенсійного забезпечення присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Разом із тим сучасні виклики, пов'язані з економічною нестабільністю, недостатнім рівнем довіри населення до фінансових інститутів та необхідністю подальшого реформування пенсійної системи, обумовлюють потребу у поглибленому дослідженні зазначеної проблематики.

Метою кваліфікаційної роботи бакалаврате дослідження теоретичних засад, аналіз сучасного стану та обґрунтування напрямів розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

– дослідити сутність та соціально-економічне значення недержавного

пенсійного забезпечення;

– проаналізувати нормативно-правові засади функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні;

– узагальнити зарубіжний досвід організації недержавного пенсійного забезпечення;

– оцінити сучасний стан розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні;

– проаналізувати основні показники діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення;

– виявити проблеми функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення;

– обґрунтувати напрями вдосконалення та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Об'єктом дослідження є система недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Предметом дослідження є сукупність соціально-економічних відносин, механізмів та інструментів функціонування й розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, статистичний аналіз, графічний метод, системний підхід та метод економічного аналізу.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, матеріали Пенсійного фонду України; статистичні матеріали державних органів влади, звіти недержавних пенсійних фондів, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На сучасному етапі розвитку пенсійна система України характеризується низкою суттєвих проблем, серед яких недостатній рівень соціальної справедливості, слабка пенсійна культура населення та відсутність ефективних фінансових механізмів, здатних забезпечити громадянам належний рівень матеріальної підтримки після завершення трудової діяльності. Чинна система пенсійного забезпечення не гарантує належного захисту людей похилого віку від ризику бідності, що зумовлює необхідність подальшого реформування пенсійної сфери для розв'язання як поточних, так і перспективних проблем її функціонування [30, с. 79].

Починаючи з 2004 року, в Україні тривають активні дискусії щодо модернізації пенсійного забезпечення. Така ситуація обумовлена низкою об'єктивних чинників, серед яких демографічне старіння населення, постійне збільшення частки пенсіонерів, скорочення економічно активного населення, значні масштаби трудової міграції, поширення неформальної зайнятості та виплати заробітної плати в тіньовому секторі економіки. Додатковою проблемою залишається відсутність єдиного підходу до вибору механізмів реалізації пенсійної політики [18].

У структурі соціального захисту населення пенсійне забезпечення виступає важливою складовою системи соціального забезпечення. Воно сприяє зміцненню економічної безпеки держави через зниження соціальних ризиків та формування додаткових інвестиційних ресурсів, що мають стратегічне значення для національної економіки.

Рівень пенсійного забезпечення є одним із ключових індикаторів соціально-економічного розвитку країни та добробуту її громадян. Після виходу на пенсію людина втрачає основне джерело трудового доходу, тому значною мірою залежить від ефективності державної пенсійної системи. З огляду на значну частку пенсіонерів у структурі населення держава

зобов’язана забезпечувати належний рівень їх соціального захисту шляхом своєчасної виплати пенсій та регулярного перегляду їх розмірів відповідно до змін вартості життя і споживчих потреб населення [16].

В умовах трансформації економіки та становлення ринкових відносин питання забезпечення громадян пенсійними виплатами набуло особливої актуальності. Протягом років незалежності України проблеми функціонування пенсійної системи не втратили своєї значущості та залишаються серед пріоритетних напрямів державної соціальної політики.

Пенсійне забезпечення являє собою систему матеріальної підтримки громадян, що ґрунтується на результатах їхньої трудової діяльності та залежить від страхового стажу, умов праці та розміру нарахованих пенсійних виплат [13].

Реалізація завдань пенсійного забезпечення відбувається через функціонування пенсійної системи, яка являє собою сукупність правових, економічних та організаційних інститутів і норм, спрямованих на надання громадянам матеріального забезпечення у формі пенсійних виплат [2].

Пенсійне забезпечення поширюється на осіб похилого віку, людей з інвалідністю, а також громадян, які втратили годувальника. Фінансова підтримка цих категорій населення здійснюється у вигляді пенсій, надбавок, підвищень, компенсаційних виплат, додаткових пенсій та державної соціальної допомоги особам, які не набули права на пенсію. Фінансовою основою реалізації державних пенсійних програм є надходження від обов’язкових внесків роботодавців і працівників, коштів державного бюджету, фондів соціального страхування та інших джерел фінансування [6].

Пенсійна система є одним із базових елементів фінансової системи держави, оскільки безпосередньо впливає на рівень життя населення та соціально-економічну стабільність країни. Її основне призначення полягає у забезпеченні реалізації загальнодержавних інтересів у сфері соціального захисту громадян [25].

За своєю сутністю пенсійна система являє собою складний комплекс

взаємопов’язаних інститутів, економічних відносин і механізмів, за допомогою яких здійснюється формування пенсійних фондів та забезпечується матеріальна підтримка непрацездатного населення. Важливими складовими цієї системи виступають пенсійні внески як джерело акумулювання коштів і пенсійні виплати як механізм їх подальшого розподілу серед отримувачів [5].

Сучасний стан пенсійного забезпечення в Україні свідчить про наявність системних проблем, які проявляються у хронічному дефіциті Пенсійного фонду України, що значною мірою покривається за рахунок коштів державного бюджету. Складна демографічна ситуація, пов’язана зі старінням населення, призводить до збільшення кількості пенсіонерів, тоді як рівень пенсійних виплат залишається одним із найнижчих серед європейських країн. Це підтверджує необхідність подальшого вдосконалення пенсійної системи та пошуку ефективних механізмів забезпечення фінансової стійкості пенсійного забезпечення.

Нормативно-правовою базою функціонування пенсійної системи України є Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 2003 року. Відповідно до ст. 2 цього Закону, пенсійна система України побудована за трирівневою моделлю та включає: солідарну систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування; накопичувальну систему загальнообов’язкового пенсійного забезпечення; систему недержавного пенсійного забезпечення, що базується на добровільних пенсійних внесках громадян [32].

Перший рівень представлений солідарною системою пенсійного страхування. Її функціонування ґрунтується на принципі міжпоколінної солідарності, за якого працюючі громадяни через сплату єдиного соціального внеску забезпечують фінансування пенсійних виплат нинішнім пенсіонерам. При цьому індивідуальне накопичення пенсійних коштів не здійснюється. Основним суб’єктом управління системою є Пенсійний фонд України, а фінансові ресурси формуються за рахунок надходжень від єдиного соціального внеску (22 % фонду оплати праці), інших платежів до Пенсійного

фонду та бюджетних трансфертів держави.

Другий рівень передбачає функціонування обов'язкової накопичувальної системи. Її особливістю є спрямування частини доходу працівника на персональний пенсійний рахунок, відкритий у накопичувальному фонді або недержавному пенсійному фонді. Накопичені кошти є власністю учасника системи та використовуються виключно для його майбутнього пенсійного забезпечення. Додаткове зростання пенсійних заощаджень забезпечується шляхом інвестування накопичених коштів і отримання інвестиційного доходу. Джерелами формування пенсійних накопичень виступають обов'язкові внески громадян у розмірі від 2 до 7 % заробітної плати та дохід від розміщення цих коштів.

Третій рівень охоплює систему добровільного пенсійного забезпечення. У межах цього рівня громадяни самостійно або за участю роботодавців здійснюють додаткові внески на індивідуальні пенсійні рахунки в недержавних пенсійних фондах. Накопичені кошти також інвестуються, що дає змогу збільшувати майбутні пенсійні виплати за рахунок отриманого інвестиційного прибутку. Формування пенсійних заощаджень на цьому рівні здійснюється через добровільні внески фізичних осіб, роботодавців та інвестиційний дохід [2].

Варто зазначити, що перший і другий рівні разом утворюють систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Водночас другий і третій рівні формують накопичувальну складову пенсійної системи України, яка покликана забезпечити додаткові джерела доходів громадян після завершення трудової діяльності (рис. 1.1) [43].

На сьогодні в Україні фактично функціонує солідарна система пенсійного забезпечення, відповідно до якої працюючі громадяни сплачують страхові внески, за рахунок яких здійснюється фінансування пенсійних виплат нинішнім пенсіонерам. При цьому персональне накопичення пенсійних коштів учасниками системи не передбачене.

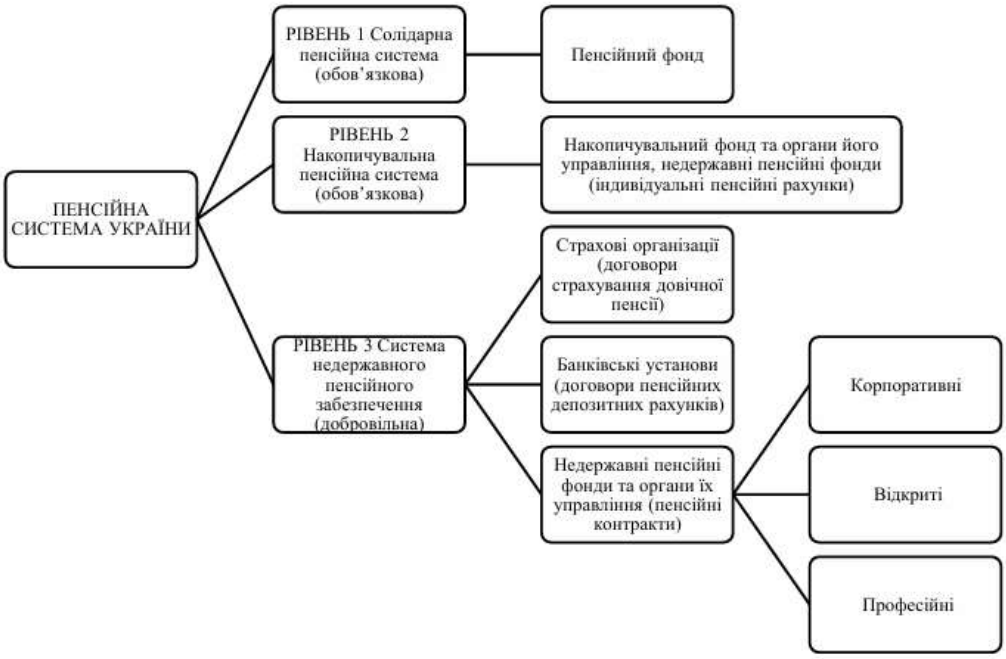

Рис. 1.1. Структура трирівневої пенсійної системи України

Накопичувальна модель пенсійного забезпечення базується на іншому принципі. Вона передбачає перерахування частини доходу працівника роботодавцем на його індивідуальний пенсійний рахунок або добровільне внесення коштів громадянином до недержавного пенсійного фонду. Накопичені кошти інвестуються, що дає змогу збільшувати їх обсяг за рахунок отриманого інвестиційного доходу.

Формування пенсійних виплат у межах накопичувальної системи здійснюється за рахунок обов'язкових пенсійних внесків, розмір яких може становити від 2 до 7 % заробітної плати, а також доходів від інвестування пенсійних активів. У системі добровільного пенсійного забезпечення джерелами формування пенсійних накопичень виступають внески фізичних осіб, роботодавців та отриманий інвестиційний дохід. На сучасному етапі в Україні реально функціонують лише перший та третій рівні пенсійної системи, тоді як другий рівень загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення ще не запроваджений у повному обсязі.

Важливим етапом модернізації пенсійного забезпечення стала пенсійна реформа, яка поряд зі змінами вимог до пенсійного віку та страхового стажу

передбачила комплексне оновлення механізмів призначення, перерахунку та індексації пенсійних виплат.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [31], реформування пенсійної системи було розпочато з 1 жовтня 2017 року, а з 1 січня 2018 року нові положення набули повного застосування. Одним із ключових нововведень стало запровадження диференційованого підходу до визначення пенсійного віку залежно від тривалості страхового стажу. У перехідний період 2017–2019 рр. було введено так званий «гнучкий коридор» виходу на пенсію, який передбачає можливість призначення пенсії у віці 60, 63 або 65 років. Відповідно до статті 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», право на пенсію за віком мають як чоловіки, так і жінки після досягнення одного з установлених вікових рубежів. При цьому визначальним фактором є наявний страховий стаж особи [32].

Реформа також передбачила перегляд умов дострокового виходу на пенсію за вислугу років та скасування низки спеціальних пенсійних режимів для окремих категорій працівників. Починаючи з 2018 року, більшість спеціальних умов пенсійного забезпечення для державних службовців було скасовано, за винятком окремих категорій військовослужбовців та ветеранів.

Попри проведені зміни, процес реформування пенсійної системи України залишається незавершеним. Одним із ключових завдань державної політики залишається створення ефективної та фінансово стійкої моделі пенсійного забезпечення, здатної гарантувати належний рівень соціального захисту населення [17].

В умовах демографічного старіння населення, скорочення кількості платників страхових внесків та поглиблення демографічної кризи собливої актуальності набуває питання недержавного пенсійного забезпечення.

Відповідно до чинного законодавства України, недержавне пенсійне забезпечення реалізується через діяльність спеціалізованих фінансових установ, до яких належать недержавні пенсійні фонди (НПФ), страхові

компанії та банківські установи (рис. 1.2) [7].

Рис. 1.2. Основні фінансові інститути сучасного недержавного пенсійного страхування в Україні [7]

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) являють собою неприбуткові фінансові установи, основною метою діяльності яких є акумулювання, облік та інвестування пенсійних внесків учасників для подальшого здійснення пенсійних виплат. Їх функціонування здійснюється на підставі пенсійних контрактів, укладених між фондом, вкладниками та учасниками [12].

Банківські установи беруть участь у системі недержавного пенсійного забезпечення шляхом відкриття та обслуговування пенсійних депозитних рахунків, на яких громадяни можуть накопичувати кошти для майбутнього пенсійного забезпечення [26].

Страхові компанії, що здійснюють страхування життя, забезпечують надання послуг недержавного пенсійного страхування через укладення договорів довічного пенсійного страхування, а також договорів, які передбачають страховий захист у разі настання інвалідності або смерті учасника пенсійної програми [3].

Кожен із зазначених суб’єктів має власну специфіку діяльності, відмінні механізми управління коштами, а також певні переваги та недоліки. Саме ці особливості значною мірою визначають вибір громадян щодо способів формування додаткових пенсійних накопичень.

Недержавне пенсійне страхування посідає важливе місце в соціально-економічній системі держави, оскільки виконує низку важливих функцій. У соціальному вимірі воно сприяє підвищенню рівня матеріального забезпечення осіб пенсійного віку шляхом формування додаткових джерел доходу після завершення трудової діяльності. Водночас у фінансово-інвестиційному аспекті така система забезпечує акумулювання довгострокових заощаджень населення та їх трансформацію в інвестиційні ресурси, що можуть спрямовуватися на розвиток національної економіки через різноманітні фінансові інструменти [15].

Порівняно із солідарною державною пенсійною системою, недержавне пенсійне страхування має низку вагомих переваг. Зокрема, воно забезпечує гнучкість у визначенні розміру та періодичності внесків, гарантує право власності на накопичені кошти та можливість їх передачі у спадщину. Додатковими перевагами є наявність податкових стимулів для учасників і можливість диверсифікації інвестиційного портфеля, що сприяє зниженню фінансових ризиків [20].

Функціонування недержавних пенсійних фондів ґрунтується на здійсненні пенсійних внесків вкладниками або учасниками відповідно до умов укладеного пенсійного контракту. Основною метою таких внесків є формування пенсійних накопичень для отримання додаткових пенсійних виплат у майбутньому. Джерелами формування внесків виступають доходи суб’єктів господарювання, заробітна плата громадян та інші законні джерела коштів. Усі внесені кошти обліковуються на індивідуальних пенсійних рахунках учасників фонду. Разом з інвестиційним доходом, отриманим від управління пенсійними активами, вони формують обсяг пенсійних накопичень кожного учасника недержавного пенсійного фонду.

Надходження пенсійних внесків до недержавних пенсійних фондів можуть здійснюватися з різних джерел. Зокрема, серед юридичних осіб вкладниками можуть бути засновники недержавних пенсійних фондів, роботодавці, які сплачують внески на користь своїх працівників, а також професійні об'єднання. Фізичні особи можуть здійснювати внески як на власну користь, так і на користь інших осіб, зокрема членів сім'ї (подружжя, дітей, батьків). Крім того, вкладниками можуть виступати фізичні особи-підприємці. Окремим джерелом надходжень є переведення пенсійних накопичень із інших фінансових установ, таких як страхові компанії, банківські установи або інші недержавні пенсійні фонди [26].

У цілому система недержавного пенсійного забезпечення сприяє формуванню більш збалансованої та конкурентоспроможної пенсійної моделі, яка розширює можливості громадян щодо самостійного забезпечення власного добробуту в похилому віці. Розвиток цього сегмента пенсійної системи створює додаткові перспективи як для населення, так і для суб'єктів господарювання. Залучення коштів через недержавні пенсійні фонди сприяє розширенню інвестиційного потенціалу економіки, накопиченню капіталу та стимулює економічне зростання. Водночас конкуренція між фінансовими установами підвищує якість пенсійних послуг і сприяє створенню більш вигідних умов для учасників системи [15].

Разом із тим система недержавного пенсійного забезпечення стикається з певними проблемами та обмеженнями. Її ефективність значною мірою залежить від стану економіки та розвитку фінансового ринку, а також піддається впливу інфляційних процесів. Додатковими стримувальними чинниками є недостатній рівень фінансової грамотності населення та сформована протягом тривалого часу недовіра громадян до фінансових установ, подолання якої потребує комплексних заходів з боку держави та учасників фінансового ринку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка пенсійного забезпечення в Україні

Аналіз показників функціонування пенсійної системи та рівня пенсійного забезпечення дає можливість оцінити наявні проблеми у сфері соціального захисту населення в Україні та визначити рівень матеріального забезпечення громадян, які потребують державної підтримки. Насамперед це стосується осіб похилого віку, людей з інвалідністю та інших соціально вразливих категорій населення, добробут яких у пенсійному віці значною мірою залежить як від ефективності пенсійної системи, так і від їхнього трудового внеску, сформованого завдяки тривалості страхового стажу та розміру отримуваних доходів протягом трудової діяльності [37].

Дані таблиці 2.1 свідчать про поступове скорочення загальної чисельності пенсіонерів в Україні, починаючи з 1 січня 2023 року.

Таблиця 2.1

Чисельність пенсіонерів станом на 01 січня, тис. осіб [22]

Категорії пенсіонерів	2022	2023	2024	2025	2026	01.01.2026 +:- до 01.01.2022
Усього пенсіонерів, тис. осіб	10296	10688	10517	10331	10167	- 129
у тому числі: - за віком	8052	7916	7706	7490	7398	- 654
- по інвалідності	1491	1495	1538	1574	1495	+ 4
- у зв'язку з втратою годувальника	638	637	659	683	703	+65
- за вислугу років	588	572	551	525	515	- 73
- соціальні пенсії	68	64	59	55	52	- 16
- довічне утримання суддів	4	4	4	4	4	-

Так, станом на 1 січня 2022 року кількість одержувачів пенсій становила 10,3 млн осіб, то на початок 2026 року цей показник скоротився до 10,17 млн осіб, або на 129 тис. осіб. Така тенденція обумовлена демографічними

змінами, скороченням чисельності населення, міграційними процесами та наслідками воєнних дій.

Найбільшу частку серед пенсіонерів традиційно становлять особи, які отримують пенсію за віком. Проте їх чисельність за досліджуваний період зменшилася на 654 тис. осіб або на 8,1 %, що свідчить про поступове скорочення контингенту пенсіонерів цієї категорії. Водночас кількість одержувачів пенсій по інвалідності зросла на 4 тис. осіб, а пенсій у зв'язку із втратою годувальника – на 65 тис. осіб. Зростання останнього показника значною мірою пов'язане з наслідками військових дій та збільшенням кількості сімей, які втратили годувальників.

Чисельність отримувачів пенсій за вислугу років скоротилася на 73 тис. осіб, а соціальних пенсій - на 16 тис. осіб. Кількість суддів, які отримують довічне грошове утримання, залишалася незмінною протягом усього аналізованого періоду.

Рисунок 2.1 демонструє структуру пенсіонерів за видами призначених пенсій у 2025 році.

Рис. 2.1. Співвідношення отримувачів пенсії за видами призначених пенсій станом на 1 січня 2025 року, % [22]

Найбільшу частку займають пенсії за віком - 72,8 %, що підтверджує домінування солідарної системи пенсійного забезпечення. Частка пенсій по інвалідності становить 15,7 %, пенсій у зв'язку із втратою годувальника - 6,9%, за вислугу років- 5,1 %, а соціальних пенсій - лише 0,5 %. Таким чином, структура пенсійних виплат залишається відносно стабільною та орієнтованою переважно на забезпечення осіб похилого віку.

Згідно законодавства мінімальний розмір пенсії за віком призначається на рівні прожиткового мінімуму при наявності страхового стажу для жінок - 30 років, а для чоловіків - 35 років[21].

Станом на 1 січня 2024 року середній розмір пенсій становить 5385,25 грн, що на 762,66 грн (16,5%) більше порівняно із даними на початок 2020 року (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Середні розміри призначених пенсій усіх категорій пенсіонерів (на початок року), грн [22]

Показники	2022	2023	2024	2025	2026	01.01.2026 у % до 01.01.2022
Середній розмір призначеної місячної пенсії, усього	**3991,53**	**4622,59**	**5385,25**	**6341,11**	**6544,62**	**163,9**
у тому числі: - за віком	3944,81	4522,98	5247,94	6085,74	6189,89	156,9
- по інвалідності	3269,78	3790,71	4030,92	5364,98	5831,91	178,4
- у зв'язку з втратою годувальника	3730,71	4416,87	4507,42	6493,20	6847,14	183,5
- за вислугу років	6442,85	8104,90	4769,53	6815,12	7842,77	121,7
- соціальні пенсії	1955,65	2140,03	2451,45	2826,49	2916,55	149,1

Аналіз таблиці 2.2 свідчить про стале зростання середнього розміру пенсійних виплат за останні роки. Середня пенсія від 1 січня 2022 року збільшилася з 3991,53 грн до 6544,62 грн (на 01.01.2026р), тобто на 63,9 %. Основними чинниками такого зростання стали проведення щорічної індексації пенсій, перегляд соціальних стандартів та компенсація впливу

інфляційних процесів.

Найвищими залишаються пенсії за вислугу років, які на початок 2026 року становили 7842,77 грн. Разом з тим динаміка цієї категорії характеризувалася значними коливаннями, що може бути пов’язано зі змінами законодавства та особливостями перерахунку пенсій окремих професійних груп. Пенсії по інвалідності зросли на 78,4 %, досягнувши 5831,91 грн, що стало одним із найвищих темпів приросту серед усіх видів пенсій. Ще швидше зростали пенсії у зв’язку із втратою годувальника, розмір яких збільшився на 83,5 % і перевищив 6800 грн.

Незважаючи на позитивну динаміку, соціальні пенсії залишаються найнижчими серед усіх категорій виплат. На початок 2026 року їх середній розмір становив лише 2916,55 грн, що майже вдвічі менше середньої пенсії по країні. Це свідчить про збереження значної диференціації пенсійного забезпечення різних категорій населення [22].

Дані таблиці 2.3 відображають суттєві зміни у структурі пенсійних виплат за рівнем доходів пенсіонерів.

Таблиця 2.3

Розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсійних виплат[22]

Розмір призначеної місячної пенсії, грн	Кількість пенсіонерів, які одержують пенсію, осіб, на 31 грудня					у % до загальної кількості пенсіонерів, на 31 грудня	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2021р.	2025р.
до 2000 грн включно	1377911	69268	64601	57826	54654	13,3	0,5
від 2001 грн до 3000 грн	3853231	4067577	3058670	340371	319056	35,5	3,1
від 3001 грн до 4000 грн	2303393	2515573	2234970	3340489	3157988	21,3	31,1
від 4001 грн до 5000 грн	1056781	1218845	1567785	2105500	2055262	9,8	20,2
від 5001 грн до 10000 грн	1668310	2040330	2439503	2987845	3013724	15,4	29,6
понад 10000 грн	511396	776328	1151008	1499274	1566466	4,7	15,4

У 2021 році майже половина пенсіонерів отримувала пенсії до 3000

грн, тоді як у 2025 році їх частка скоротилася до 3,6 %. Особливо показовим є зменшення кількості осіб із пенсією до 2000 грн: з 1,38 млн до 54,7 тис. осіб. Водночас значно зросла чисельність пенсіонерів із виплатами понад 5000 грн. Якщо у 2021 році частка таких осіб становила близько 20 %, то у 2025 році вона перевищила 45 %. Особливо помітним є збільшення кількості пенсіонерів із виплатами понад 10000 грн – з 511 тис. до 1,57 млн осіб, а їх частка зросла з 4,7 % до 15,4 %.

Найчисельнішою групою у 2025 році стали пенсіонери з виплатами від 3001 до 4000 грн, які становили 31,1 % від загальної кількості. Майже така сама частка припадає на пенсіонерів із виплатами від 5001 до 10000 грн – 29,6 %.

Загалом структура пенсійних виплат демонструє поступове зміщення пенсіонерів до груп із вищими розмірами пенсій. Однак необхідно враховувати значний вплив інфляції, який частково нівелює реальне підвищення купівельної спроможності пенсій.

Показники таблиці 2.4 свідчать про випереджальне зростання середнього розміру пенсій порівняно з прожитковим мінімумом для непрацездатних осіб.

Таблиця 2.4

Прожитковий рівень та пенсійні виплати (станом на 01 січня)

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2026 р.	01.01.2026 +:- до 01.01.2022
Розмір прожиткового мінімум для непрацездатних осіб, грн.*	1934,00	2093,00	2361,00	2361,00	2595,00	+ 723,00
Середній розмір пенсійних виплат, грн.	3991,53	4622,59	5385,25	6341,11	6544,62	+2302,27
Відношення пенсійних виплат до прожиткового мінімуму,%	206,4	220,9	228,1	268,5	252,2	+39,8
Отримують пенсію нижче прожиткового мінімуму, осіб	76069	73283	67547	62804	62996	-13073
Частка пенсіонерів, що отримують пенсію нижче прожиткового рівня, %	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	-0,1

*- мінімальна пенсія встановлена відповідно до розміру прожиткового мінімум для непрацездатних осіб;

За аналізований період прожитковий мінімум для непрацездатних осіб збільшився на 723 грн, тоді як середній розмір пенсії зріс на 2302 грн. Середня пенсія у 2022 році перевищувала прожитковий мінімум у 2,06 раза, то у 2026 році – у 2,52 раза. Це свідчить про певне покращення номінального рівня пенсійного забезпечення. Позитивною тенденцією є також скорочення кількості пенсіонерів, які отримують пенсії нижче прожиткового мінімуму. Їх чисельність зменшилася з 76,1 тис. до 63,0 тис. осіб, а частка у загальній кількості пенсіонерів скоротилася з 0,7 % до 0,6 %.

Разом з тим офіційний прожитковий мінімум не відображає реальних потреб літніх людей в умовах зростання цін на продукти харчування, комунальні послуги та медичне забезпечення. Тому навіть формальне перевищення пенсіями прожиткового мінімуму не гарантує належного рівня життя більшості пенсіонерів.

Проведений аналіз свідчить, що пенсійна система України забезпечує поступове зростання номінальних розмірів пенсій та скорочення частки осіб із найнижчими виплатами. Однак позитивна динаміка показників не усуває ключових проблем пенсійного забезпечення. Середній розмір пенсій залишається недостатнім для підтримання гідного рівня життя більшості громадян похилого віку, особливо з урахуванням інфляції, зростання вартості медичних послуг та комунальних витрат. Крім того, солідарна система перебуває під значним навантаженням через несприятливі демографічні тенденції, скорочення чисельності платників внесків та старіння населення.

За таких умов державне пенсійне забезпечення вже не може повною мірою гарантувати фінансову стабільність громадян після завершення трудової діяльності. Саме тому особливої актуальності набуває розвиток недержавного пенсійного забезпечення як додаткового джерела доходів у старості. Формування багаторівневої пенсійної системи, що поєднуватиме державні та недержавні механізми накопичення коштів, сприятиме підвищенню соціальної захищеності населення, диверсифікації джерел пенсійних доходів та забезпеченню більш високого рівня добробуту

пенсіонерів у майбутньому.

2.2. Діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні демонструє неоднозначні тенденції розвитку. З одного боку, спостерігається зростання обсягів активів та пенсійних накопичень, а з іншого - темпи залучення нових учасників залишаються недостатніми, що стримує розширення ринку. Станом на початок 2025 року третій рівень пенсійної системи представлений недержавними пенсійними фондами (НПФ), адміністраторами пенсійних фондів та страховими компаніями, які здійснюють страхування життя [44].

Недержавні пенсійні фонди є важливою складовою фінансового ринку, оскільки забезпечують громадянам можливість формування додаткових пенсійних накопичень понад обов’язкове державне пенсійне страхування. Участь у системі недержавного пенсійного забезпечення здійснюється шляхом укладення пенсійного контракту між вкладником і пенсійним фондом.

Незважаючи на понад двадцятирічний період функціонування НПФ в Україні, масштаби їх діяльності залишаються обмеженими. Серед основних причин такого стану слід виділити економічну нестабільність, військові ризики, недовіру населення до фінансових інститутів та недостатній рівень фінансової грамотності громадян[7].

Станом на 30.06.2025 року в реєстрі налічувалося 57 недержавних пенсійних фондів та 15 адміністраторів НПФ, тоді як роком раніше - у 2024 функціонувало відповідно 60 фондів та 18 адміністраторів. При цьому діючих недержавних пенсійних фондів лише 50. Скорочення їх кількості свідчить про процес концентрації ринку та посилення регуляторного контролю, що сприяє підвищенню надійності його учасників [27].

Найбільша кількість НПФ знаходиться у м. Києві – 38 або 76,0% загальної кількості діючих недержавних пенсійних фондів (рис.2.2).

Аналіз територіального розміщення НПФ показує значну концентрацію

пенсійних фондів у столиці. Із 50 діючих фондів 38 зареєстровані в місті Києві, що становить 76,0 % їх загальної кількості.

Рис. 2.2. Територіальне розміщення недержавних пенсійних фондів (НПЗ) станом на 30.06.2025р.(шт.) [27]

За даними рис. 2.2 Решта фондів функціонує у Дніпропетровській, Львівській, Івано-Франківській, Полтавській, Херсонській та Донецькій областях. Така просторова нерівномірність свідчить про високий рівень централізації ринку недержавного пенсійного забезпечення та концентрацію фінансової інфраструктури у столиці [27].

Станом на 30.06.2025 року адміністраторами НПФ було укладено 100,0 тис. пенсійних контрактів. Найбільшу частку серед них становили договори з фізичними особами - 93,3 тис., тоді як на юридичних осіб припадало 6,6 тис. контрактів, а на фіичних осіб-підприємців - лише 0,1 тис.

Порівняно з аналогічним періодом попереднього року кількість пенсійних контрактів збільшилася на 2,4 %, або на 2,3 тис. одиниць. Основним фактором такого зростання стало збільшення кількості договорів, укладених фізичними особами (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів за 2021-2023 роки [27]

Показники	Станом на 30.06.2023	Станом на 30.06.2024	Станом на 30.06.2025	Темпи приросту, %	
				станом на 30.06.2024/ станом на 30.06.2023	станом на 30.06.2025/ станом на 30.06.2024
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	96,3	97,7	100,0	1,5	2,4
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	886,5	886,6	887,9	0,0	0,1
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	4 481,9	5 336,5	6 181,8	19,1	15,8
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 923,8	3 184,2	3 479,7	8,9	9,3
у тому числі:					
- від фізичних осіб	555,5	691,3	876,7	24,4	26,8
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,4	0,4	33,3	0,0
- від юридичних осіб	2 355,5	2 480,0	2 590,0	5,3	4,4
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 558,0	1 775,0	1 977,6	13,9	11,4
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	92,8	94,3	92,0	1,6	-2,4
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	3 654,3	4 548,6	5 368,4	24,5	18,0
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	3 012,1	3 820,8	4 548,0	26,8	19,0
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	642,2	727,8	820,4	13,3	12,7

Це свідчить про поступове підвищення зацікавленості населення у формуванні додаткових пенсійних заощаджень. Водночас кількість контрактів із юридичними особами дещо скоротилася, що може бути наслідком складної економічної ситуації та зменшення можливостей роботодавців фінансувати корпоративні пенсійні програми.

Аналіз вікової структури учасників НПФ (табл. 2.6 та рис. 2.3) свідчить, що найбільш активними учасниками системи є особи працездатного віку. Найчисельнішою групою залишаються громадяни віком від 25 до 50 років, які становлять 410,1 тис. осіб, або близько 46,2 % усіх учасників. Другу позицію

займають особи віком понад 60 років -249,6 тис. осіб (28,1 %), а третю - громадяни віком від 50 до 60 років - 224,9 тис. осіб (25,3 %). Молодь віком до 25 років представлена лише 3,3 тис. осіб, що свідчить про низький рівень залучення молодого покоління до системи довгострокового недержавного пенсійного накопичення.

Таблиця 2. 6

Чисельність учасників НПФ у розрізі статево-вікових груп станом на 30.06.2025, тис. осіб

Вікова група	жінки	чоловіки	всього	Питома вага,%	
				жінок	чоловіків
до 25 років	1,4	1,9	3,3	42,4	57,6
25-50 років	174,4	235,7	410,1	42,5	57,5
50-60 років	101,0	123,9	224,9	44,9	55,1
старше 60 р.	99,2	150,4	249,6	39,7	60,3
Всього	**376,0**	**511,9**	**887,9**	**42,3**	**57,7**

На рисунку 2.3 наочно представлено вікову структуру учасників НПФ станом на 30.06.2025 (тис. осіб, %).

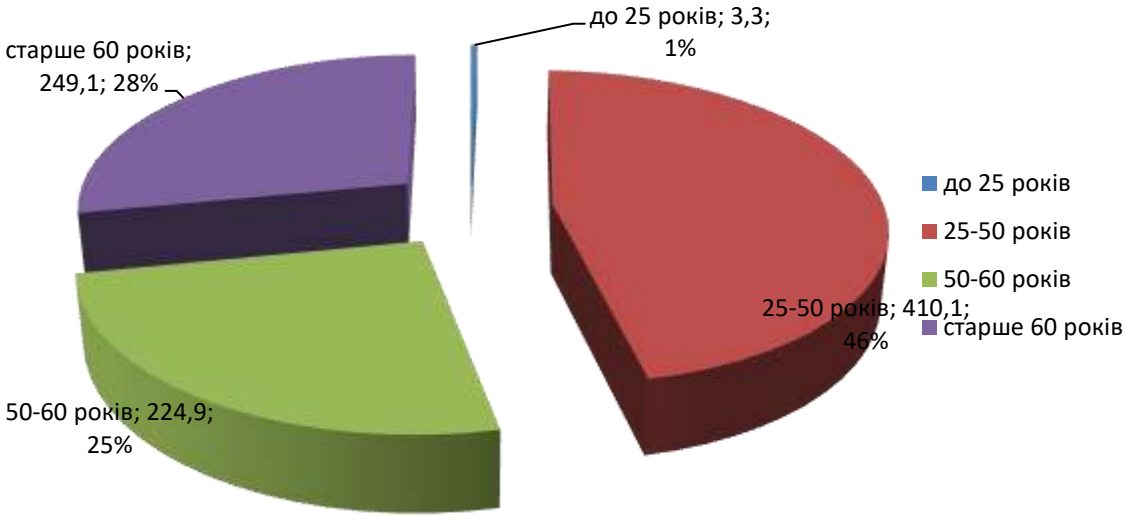

Рис. 2.3. Вікова структура учасників НПФ на 30.06.2025р. [27]

Гендерний аналіз показує переважання чоловіків серед учасників НПФ. Їх частка становить 57,7 %, тоді як жінки формують 42,3 % загальної

чисельності вкладників. Особливо помітною є ця різниця у віковій групі старше 60 років, де кількість чоловіків перевищує кількість жінок майже у півтора раза.

Станом на 30.06.2025 року загальний обсяг пенсійних виплат досяг 1977,6 млн грн, що на 11,4 % більше порівняно з аналогічним періодом 2024 року (таблиця 2.7). При цьому одноразові виплати збільшилися на 5,0 %, а виплати на визначений строк - на 17,1 %. Це свідчить про поступове зростання ролі НПФ у забезпеченні додаткових доходів громадян після завершення трудової діяльності.

Таблиця 2.7

Динаміка пенсійних виплат НПФ

Показник	**Од. виміру**	**Станом на**			Приріст станом на **30.06.2025/** станом на **30.06.2024, (%)**
		30.06.2023	**30.06.2024**	**30.06.2025**	
Одноразові пенсійні виплати	млн. грн.	782,5	835,9	877,7	5,0
Пенсійні виплати на визначений строк	млн. грн.	775,5	939,1	1 099,9	17,1
Всього	**млн. грн.**	**1 558,0**	**1 775,0**	**1 977,6**	**11,4**

* Розрахунок здійснено на підставі даних, округлених до десятинних чисел гривневого еквівалента

Загалом пенсійні виплати отримували або вже отримали 92,0 тис. осіб, що становить близько 10,4 % від загальної кількості учасників системи недержавного пенсійного забезпечення. Таким чином, переважна частина учасників продовжує накопичувати кошти на майбутнє пенсійне забезпечення.

Важливим показником ефективності функціонування НПФ є обсяг пенсійних внесків. За підсумками першого півріччя 2025 року їх сума досягла 3479,7 млн грн, що на 9,3 % перевищує показник попереднього року. Основним джерелом надходжень залишаються внески юридичних осіб, частка яких становить 74,4 % загального обсягу або 2590,0 млн грн.

Водночас найбільш динамічно зростали внески фізичних осіб, які збільшилися на 26,8 %, тоді як внески юридичних осіб зросли лише на 4,4 %.

Така тенденція свідчить про поступове підвищення особистої відповідальності громадян за формування майбутнього пенсійного доходу.

Середній розмір внеску за шість місяців 2025 року для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців становив 45,7 тис. грн, тоді як для фізичних осіб лише 1,1 тис. грн. Це підтверджує, що корпоративні програми залишаються основним джерелом формування пенсійних накопичень.

Позитивною тенденцією є також зростання вартості активів НПФ. Станом на 30.06.2025 року їх загальна вартість досягла 6181,8 млн грн, що на 15,8 % перевищує показник попереднього року та майже на 38 % більше порівняно з 2023 роком. Такі результати свідчать про поступове зміцнення фінансового потенціалу недержавних пенсійних фондів.

Величина внесків до системи недержавного пенсійного забезпечення встановлюється залежно від категорії платника. Для учасників недержавних пенсійних фондів розмір внесків визначається умовами пенсійного контракту. Для роботодавців, які здійснюють внески на користь працівників та є засновниками корпоративних або професійних пенсійних фондів, відповідні умови можуть бути закріплені у колективному договорі. Щодо фізичних осіб, які обрали спрямування коштів із накопичувальної складової пенсійної системи до недержавних пенсійних фондів, порядок та розмір внесків регламентуються законодавством у сфері загальнообов’язкового державного пенсійного страхування. При цьому громадяни мають право здійснювати сплату внесків як у готівковій, так і в безготівковій формі, тоді як юридичні особи можуть перераховувати кошти виключно безготівково на рахунки недержавних пенсійних фондів, відкриті у зберігача [26, с. 45].

Недержавні пенсійні фонди відіграють важливу роль у формуванні інвестиційного потенціалу країни, оскільки акумулюють значні фінансові ресурси та здатні спрямовувати їх на довгострокове інвестування. Завдяки цьому вони можуть виступати одним із джерел залучення додаткового капіталу для розвитку реального сектору економіки та стимулювання економічного зростання [39].

Ключовим завданням інвестування пенсійних активів є забезпечення надійного збереження та примноження пенсійних накопичень громадян. Саме тому інвестиційна політика недержавних пенсійних фондів характеризується підвищеним рівнем обережності порівняно з іншими фінансовими установами. У зв'язку з цим основна частка пенсійних активів традиційно розміщується в державні цінні папери та банківські депозити, що вважаються відносно безпечними фінансовими інструментами.

Попри значний потенціал недержавного пенсійного забезпечення щодо посилення соціально-економічного розвитку держави, його можливості наразі використовуються не в повному обсязі [43]. Упродовж останніх років розвиток цього сегмента пенсійної системи залишається доволі стриманим. Серед основних чинників, які гальмують його розширення, варто виділити недосконаліть нормативно-правової бази, нестабільність економічного та політичного середовища, несприятливі демографічні тенденції, низький рівень довіри населення до недержавних пенсійних фондів, значний фінансовий тиск системи обов'язкового державного пенсійного страхування на роботодавців, а також недостатню координацію заходів щодо підтримки та розвитку інститутів недержавного пенсійного забезпечення.Разом із тим розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення залишається недостатньо динамічним. Незважаючи на позитивні зміни окремих фінансових показників, рівень охоплення населення залишається низьким, а концентрація діяльності фондів у кількох регіонах свідчить про нерівномірність розвитку ринку. Подальше вдосконалення законодавчого регулювання, підвищення рівня довіри населення до фінансових інститутів, розширення стимулів для роботодавців і громадян та розвиток фінансової грамотності є необхідними передумовами активізації недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний стан пенсійної системи України характеризується значними фінансовими та демографічними викликами, які зумовлюють необхідність подальшого розвитку недержавного пенсійного забезпечення як важливої складової багаторівневої пенсійної системи. Посилення ролі недержавних пенсійних фондів сприятиме підвищенню рівня соціального захисту населення, диверсифікації джерел пенсійних доходів громадян та зниженню навантаження на солідарну систему пенсійного забезпечення.

Сучасна пенсійна система України поки що не здатна гарантувати більшості громадян пенсійного віку належний рівень матеріального забезпечення, що свідчить про недостатню ефективність виконання нею своєї основної соціальної функції. Значна частина пенсіонерів змушена покладатися не лише на власні пенсійні виплати, а й на фінансову підтримку родичів, передусім дітей, а також користуватися різними формами державної соціальної допомоги, зокрема житловими субсидіями та іншими програмами підтримки населення [1].

Складна соціально-економічна ситуація, спричинена воєнними діями в Україні, додатково загострила проблеми пенсійного забезпечення. Внаслідок масової міграції значна кількість громадян працездатного віку залишила країну, причому частина з них не планує повертатися в майбутньому. Водночас більшість осіб пенсійного та передпенсійного віку продовжують проживати в Україні. За таких умов демографічне навантаження на солідарну пенсійну систему зростатиме, що може призвести до поглиблення її фінансових дисбалансів. У перспективі це створює ризики суттєвого погіршення функціонування чинної системи пенсійного забезпечення та навіть виникнення кризових явищ у найближчі десятиліття [13].

В умовах старіння населення, скорочення чисельності економічно активних громадян та зростання дефіциту Пенсійного фонду України

особливого значення набуває формування ефективного механізму довгострокових пенсійних заощаджень. Недержавне пенсійне забезпечення дає змогу громадянам самостійно накопичувати додаткові фінансові ресурси для забезпечення гідного рівня життя після завершення трудової діяльності. Водночас накопичені кошти можуть використовуватися як джерело інвестиційних ресурсів для розвитку національної економіки [18].

В Україні розвиток недержавного пенсійного забезпечення вимагає комплексного підходу, напрвленого на вирішення існуючих проблем та подолання наявних обмежень. Дослідивши поточний стан можна виділити декілька стратегічних напрямів удосконалення та розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Основні напрями удосконалення функціонування недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Напрям удосконалення	Основні заходи	Очікуваний результат
Удосконалення нормативно-правової бази	Гармонізація законодавства з європейськими стандартами, посилення державного нагляду за діяльністю НПФ	Підвищення надійності та прозорості функціонування системи
Підвищення рівня довіри населення	Інформаційно-роз’яснювальні кампанії, забезпечення відкритості діяльності фондів	Зростання кількості учасників НПФ та обсягів пенсійних внесків
Розвиток податкового стимулювання	Розширення податкових пільг для роботодавців і громадян	Активізація участі населення та бізнесу в недержавному пенсійному забезпеченні
Розширення корпоративних пенсійних програм	Заохочення роботодавців до формування додаткових пенсійних пакетів для працівників	Збільшення обсягів пенсійних накопичень та соціальної захищеності працівників
Підвищення ефективності інвестування пенсійних активів	Диверсифікація інвестиційного портфеля, розвиток фондового ринку	Зростання інвестиційного доходу та збереження пенсійних накопичень
Цифровізація пенсійних послуг	Впровадження електронних кабінетів, онлайн-моніторингу рахунків, цифрових сервісів	Спрощення доступу до пенсійних послуг та підвищення їх якості
Запровадження накопичувального рівня пенсійної системи	Інтеграція другого та третього рівнів пенсійного забезпечення	Формування додаткових джерел пенсійних доходів громадян

Важливим напрямом розвитку є підвищення довіри населення до недержавних пенсійних фондів. Протягом тривалого часу розвиток цього сектору стримувався через низький рівень фінансової грамотності населення, недостатню поінформованість громадян про переваги добровільного пенсійного накопичення та негативний досвід діяльності окремих фінансових установ. Для подолання цих проблем необхідно проводити систематичну інформаційно-роз'яснювальну роботу, популяризувати пенсійне планування та підвищувати рівень фінансової культури населення [26].

Одним із пріоритетних напрямів розвитку недержавного пенсійного забезпечення є вдосконалення нормативно-правової бази. Незважаючи на наявність законодавчого регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів, чинна система потребує подальшого удосконалення відповідно до міжнародних стандартів та практик. Важливим завданням є підвищення рівня захисту прав учасників фондів, удосконалення механізмів державного нагляду та контролю за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, а також забезпечення прозорості управління пенсійними активами [28].

Особливого значення набуває питання підвищення ефективності управління пенсійними активами. Недержавні пенсійні фонди повинні забезпечувати не лише збереження пенсійних накопичень, а й отримання стабільного інвестиційного доходу. Для цього необхідно розширювати перелік фінансових інструментів, доступних для інвестування пенсійних активів, забезпечуючи при цьому належний рівень диверсифікації та контролю ризиків. Важливим завданням є розвиток вітчизняного фондового ринку, який створить додаткові можливості для ефективного розміщення пенсійних коштів [30].

Перспективним напрямом є активізація участі роботодавців у формуванні додаткових пенсійних накопичень працівників. Корпоративні пенсійні програми можуть стати важливим інструментом соціальної відповідальності бізнесу та підвищення мотивації персоналу. В умовах конкуренції на ринку праці наявність корпоративного пенсійного забезпечення може розглядатися як додаткова перевага роботодавця та сприяти залученню

висококваліфікованих працівників [36].

Важливим напрямом модернізації системи недержавного пенсійного забезпечення є цифровізація її діяльності. Використання сучасних інформаційних технологій дозволить спростити процедури укладання пенсійних контрактів, здійснення внесків та отримання інформації про стан пенсійних рахунків. Розвиток електронних сервісів сприятиме підвищенню доступності пенсійних послуг, зменшенню адміністративних витрат та покращенню взаємодії між учасниками пенсійної системи.

Суттєвим стимулом для розвитку недержавного пенсійного забезпечення може стати розширення системи податкових пільг для учасників та роботодавців. Світовий досвід свідчить, що податкове стимулювання є одним із найбільш ефективних інструментів залучення громадян до участі у недержавних пенсійних програмах. Надання додаткових податкових переваг сприятиме збільшенню обсягів пенсійних внесків, підвищенню зацікавленості роботодавців у впровадженні корпоративних пенсійних програм та розширенню кола учасників недержавних пенсійних фондів [26].

Однією з ключових передумов розвитку недержавного пенсійного забезпечення є впровадження повноцінної накопичувальної системи пенсійного страхування. Взаємодія другого та третього рівнів пенсійної системи дозволить сформувати більш стійку модель пенсійного забезпечення, засновану на принципах персональної відповідальності громадян за власне пенсійне майбутнє. Запровадження накопичувального рівня також сприятиме збільшенню обсягів довгострокових інвестиційних ресурсів в економіці країни.

З метою підвищення ефективності діяльності недержавних пенсійних фондів доцільним є впровадження комплексу заходів, спрямованих на зміцнення їхньої фінансової стійкості та підвищення довіри населення:

1. Посилення державного нагляду за функціонуванням НПФ, що сприятиме більш раціональному та безпечному управлінню пенсійними активами.

2. Активізація інформаційної та мотиваційної політику держави щодо залучення громадян до участі в системі недержавного пенсійного забезпечення, що дозволить частково зменшити навантаження на солідарний рівень пенсійної системи.

3. Розвиток корпоративних недержавних пенсійних фондів, створення яких роботодавцями сприятиме підвищенню соціальної відповідальності бізнесу, зміцненню його репутації та вирішенню низки соціально-економічних проблем працівників [3].

Разом із тим реалізація зазначених заходів повинна ґрунтуватися на базовому принципі функціонування недержавного пенсійного забезпечення — добровільності участі фізичних та юридичних осіб у формуванні додаткових пенсійних накопичень.

Для подолання існуючих проблем розвитку недержавного пенсійного забезпечення в межах трирівневої пенсійної системи України доцільно здійснити низку послідовних кроків. Передусім необхідно забезпечити системний моніторинг усіх інструментів недержавного пенсійного страхування з метою комплексної оцінки їхньої ефективності та визначення перспектив подальшого розвитку цього сегмента пенсійної системи. Важливим завданням є також формування дієвого механізму стимулювання населення до добровільної участі в різних формах недержавного пенсійного страхування. Окрім цього, актуальним залишається розроблення та впровадження інтегрованого показника оцінювання рівня розвитку пенсійної системи, який дозволить здійснювати об’єктивний аналіз її стану та результативності [40].

Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення також пов’язані з післявоєнним відновленням економіки України. Зростання доходів населення, відновлення ділової активності та покращення інвестиційного клімату створять сприятливі умови для збільшення пенсійних накопичень громадян. У свою чергу, акумульовані пенсійні активи можуть стати важливим джерелом фінансування інфраструктурних проєктів, модернізації виробництва та реалізації програм економічного розвитку.

Таким чином, подальший розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення законодавчої бази, підвищення рівня довіри населення до пенсійних інститутів, розширення податкових стимулів, залучення роботодавців до формування пенсійних накопичень працівників, підвищення ефективності управління пенсійними активами та впровадження сучасних цифрових технологій. Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню ефективної багаторівневої пенсійної системи, забезпеченню фінансової стабільності пенсійного забезпечення та підвищенню рівня соціального захисту громадян у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Недержавне пенсійне забезпечення є невід'ємною складовою багаторівневої пенсійної системи та виконує важливі соціальні, економічні й інвестиційні функції. Його основне призначення полягає у створенні додаткових джерел пенсійних доходів громадян шляхом добровільного накопичення коштів і отримання інвестиційного доходу від їх розміщення. На відміну від солідарної системи, недержавне пенсійне забезпечення базується на принципах добровільності, персоніфікації накопичень, права власності на пенсійні активи та можливості їх успадкування, що створює додаткові стимули для довгострокового фінансового планування населення.

Дослідження нормативно-правових засад функціонування пенсійної системи України показало, що законодавство передбачає трирівневу модель пенсійного забезпечення, яка включає солідарний, накопичувальний та недержавний рівні. Проте на практиці повноцінно функціонують лише перший та третій рівні, тоді як загальнообов'язкова накопичувальна система досі не запроваджена.

Аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення в Україні засвідчив наявність низки системних проблем. Незважаючи на зростання середнього розміру пенсійних виплат протягом досліджуваного періоду, їх рівень залишається недостатнім для забезпечення гідного життя більшості пенсіонерів. Значна частина громадян похилого віку продовжує відчувати негативний вплив інфляції, підвищення вартості житлово-комунальних послуг, медичного обслуговування та інших життєво необхідних витрат. Водночас зберігається суттєва диференціація розмірів пенсій між окремими категоріями отримувачів.

Проведений аналіз показників діяльності недержавних пенсійних фондів дозволив зробити висновок, що система недержавного пенсійного забезпечення поступово розвивається, хоча темпи її розвитку залишаються недостатніми. Позитивними тенденціями є збільшення обсягів пенсійних

активів, зростання суми пенсійних внесків та підвищення обсягів пенсійних виплат учасникам фондів. Також спостерігається поступове зростання зацікавленості населення у формуванні додаткових пенсійних накопичень, що проявляється у збільшенні кількості укладених пенсійних контрактів та зростанні внесків фізичних осіб.

Разом із тим дослідження засвідчило наявність суттєвих проблем, які стримують розвиток недержавного пенсійного забезпечення. Серед них особливе місце займають низький рівень довіри населення до фінансових інститутів, недостатня фінансова грамотність громадян, нестабільність економічного середовища, обмежені можливості інвестування пенсійних активів, недостатня активність роботодавців щодо участі у корпоративних пенсійних програмах та нерозвиненість фондового ринку. Негативний вплив також здійснюють воєнні ризики та загальна економічна невизначеність, які знижують готовність населення здійснювати довгострокові накопичення.

Встановлено, що охоплення населення системою недержавного пенсійного забезпечення залишається порівняно низьким. Участь у недержавних пенсійних фондах бере лише незначна частина громадян, тоді як більшість населення продовжує покладатися виключно на державне пенсійне забезпечення. Особливо низьким є рівень залучення молоді до системи пенсійного накопичення, що може негативно позначитися на їхньому майбутньому матеріальному становищі після виходу на пенсію.

Подальший розвиток недержавного пенсійного забезпечення повинен здійснюватися на основі комплексного підходу, який поєднуватиме вдосконалення нормативно-правового регулювання, підвищення прозорості діяльності фінансових установ, створення додаткових стимулів для роботодавців та громадян, а також розвиток фінансової культури населення. Важливим напрямом є впровадження сучасних цифрових технологій, які забезпечать зручність користування пенсійними продуктами, доступність інформації про стан пенсійних накопичень та підвищення рівня довіри до системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безбідна старість: які вигоди і ризики несуть українцям недержавні пенсійні фонди. URL: http://investfunds.ua/news/bezbdna-starst-yak-vigodirizikinesut-ukrancyam-nederzhavn-pensjn-fondi-otp-capital-136983/

2. Бурденюк С. В. Перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. Інноваційна економіка. 2020. № 5-6. С. 143-147. URL: http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/639.

3. Дем'янчук О. І., Ничипорук А. А. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. Вісник Одеського національного університету. 2021. № 5. С. 92-96.

4. Драбик О. М. Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення. Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 14)». Збірник тез доповідей: випуск 14 (м. Тернопіль, 26-27 жовтня 2015 р.). Тернопіль : Тайп, 2015. С. 29-33.

5. Драбик О. М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». 2018. Вип. 3-4 (74). С. 95-102

6. Західна О.Р., Шеремета Л.М. Аналіз поточного стану пенсійного забезпечення в Україні. «Молодий вчений. № 5 (105). 2022 р. С.17-23. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/ 4636/4558

7. Зварич О. І., Волошин В. В. Аналіз стану недержавного пенсійного страхування в Україні. БІЗНЕСІНФОРМ. 2024. № 8. С. 237-251. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-8_0-pages-237_251.pdf

8. Коваль О. Пенсійне забезпечення за кордоном – запозичуємо досвід? Центр громадської адвокатури. URL: http://www.cga.in.ua/print.php?itemid=1073&portal_pic=pens.jpg

9. Концепція соціального забезпечення населення України : Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993 р. № 3758-XII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758-12

10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2% D1%80

11. Леваєва Л. Ю., Кучеренко М. А. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 36 (1). С.215-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36(1)__27

12. Леонов Д. Вплив державного регулювання на розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні. Світ фінансів. 2019. Вип. 3. С. 165-178.

13. Липко Н. М. Аналіз сучасного стану пенсійної системи України та пошук шляхів її реформування. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 51. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2496/2415

14. Малишко Є.О. Аналіз сучасного стану та розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. Випуск 45. 2020. С. 233-241. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/45_2020_ukr/39.pdf

15. Марич М. Г., Шупер А. С. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Економіка та суспільство. 2021. № 31. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-16.

16. Мартиненко Н. В. Пенсійна система як об'єкт державного управління. Державне управління: Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» . № 4 (26), 2 т., 2017. С.15.

17. Марчук О. Пенсійна реформа: продовжити не можна скасувати. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/256?view=material

18. Мохова Ю. Л., Писаренко Н. О. Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні: Молодий вчений. Донецьк. 2018. № 1 (53). С.468- 471.

19. Мякушко Н. С., Фисун І. В. Система пенсійного забезпечення в Україні: стан та перспективи розвитку з урахуванням досвіду зарубіжних

країн. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 28, частина 2. 2019. С. 48-54.

20. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка і рекомендації: Київ. Україна. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору», 2019 р. URL: ttps://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2018/05/Pension_Survey_March2018.

21. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Верховної Ради України від 14.01.1998р. № 16/98-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98- %D0%B2%D1%80

22. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. Статистика за 2021-2025 роки. URL: https://www.pfu.gov.ua/statystyka/

23. Павловська Л. Д., Мрачковська Н. К. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. Ефективна економіка. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=735

24. Пенсійна реформа-2025 від Уряду: що очікувати працівникам та роботодавцям. URL : https://7eminar.ua/events/4325/9897

25. Пенсійна система: підручник /За ред. В.І. Грушка./ Вищай навчаотемй заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 368с.

26. Підлипна Р.П. Розвиток інструментів недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Науковий вісник Ужгородського Університету. 2020. № 1(55). С. 41-48.

27. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2025. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/npf_2_kv-2025.pdf

28. Пікус Р.В., Трейтяк О.О. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Економіка та суспільство. 2024. № 59. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-17

29. Положення про Пенсійний фонд України: Указ Президента України від 06.04.2011р. № 384/2011. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/384/2011

30. Приказюк Н. В., Тлуста Г. Ю., Ковбаса Т. С. Інвестування активів недержавних пенсійних фондів: тенденції та перспективи. Причорноморські економічні студії. 2016. № 3. С. 102–106.

31. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017р. № 2148-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2148-19

32. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 29.05.2003 р. // Урядовий кур'єр. № 142. 2003. С. 3–22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text

33. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. // Урядовий кур'єр. № 148. 2003. С. 4–11.

34. Про пенсійне забезпечення: Закон України № 1788-XII від 06.12.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text

35. Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні: Указ Президента України від 13 квітня 1998 року № 291/98 // Офіційний вісник України. № 4. 1998. С. 8–10.

36. Ріппа М., Шимко Я. Економічна природа недержавних пенсійних фондів. Економічний вісник університету. 2019. № 41. С. 162-170. URL: https://doi.org/10.31470/2306-546X-2019-41-162-170

37. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: за даними круглого столу в Національному інституті стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/834/

38. Скулиш Ю., Фатхутдінов В. Аналіз динаміки доходів і вдатків пенсійного фонду України. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 3 (44), 2022. С. 72–81. URL: https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3751

39. Татарин Н.Б., Закорко К.К., Козарь С.О. Розвиток недержавних пенсійних фондів україни: проблеми і перспективи. Приазовський економічний вісник. 2021. Випуск 2(25). С. 192-195.

40. Татарин Н.Б., Чепіль Ю.Б., Дунець І.А. Система недержавного пенсійного забезпечення як спосіб інвестування: проблемні аспекти та шляхи вдосконалення. «Молодий вчений». 2022. № 4 (104). С. 110-114. URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-4-104-23

41. Теслюк С.А. Розроблення концептуальних підходів до формування державної політики розвитку НПФ в Україні. Гроші. Фінанси і кредит. 2018. № 26. С 90-95.

42. Чеберяко О., Бикова В. Моделі пенсійного забезпечення: зарубіжна та вітчизняна практика. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 5(212)/2020. С.43-51. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2021/04/212-43-51.pdf

43. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 196 с.

44. Шепель І. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан, облік, оподаткування та перспективи розвитку. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, 2025. № 24. С. 186-198. URL: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.24.19